

Lekce 6

Gramatická látka

Konjugace: Silný aorist: ind., inf. a impt. akt. a med.,
participium med.
Ingresivní, efektivní, komplexivní a
gnómicá funkce aoristu

Syntax: Ireálná podmínka dokonavá

Odkaz na gramatiku

§§ 279-280

§ 420

§ 444 (IV)

1. Αἰσώπειος μῦθος.

Κύων¹ λαγῶν πολὺν² χρόνον ἐδίωκεν καὶ οὐκ ἐλάμβανεν³. ἐπεὶ δὲ τέλος⁴ ἔλαβεν αὐτὸν, ποτὲ μὲν ἔδακνε⁵, ποτὲ δὲ ἔσαινεν⁶ καὶ ἔχαιρεν. ὁ δὲ λαγῶδς εἶπεν· «Εἰ μὲν φίλος εἶ, τί δάκνεις, εἰ δ' ἐχθρὸς, τί σαίνεις οὐράν»; (Aesopus Corp. 139; Halm 229; Ch. 183)

2. Αἰσώπειος μῦθος.

Τοξότης ἀετὸν οἷστῶ ἔβαλεν εἰς τὸ στέρνον. ὁ δέ, ὡς εἶδε τὰ ἐν τῷ οἷστῶ πτερά⁷, εἶπεν· «Ὅτι μὲν δεῖ ἀποθανεῖν με ἤδη, λυπηρόν ἐστιν, τὸ δὲ τοῖς ἰδίοις πτεροῖς ἀποθανεῖν, τοῦτό μοι ἑτέρα λύπη.» (Aesopus Corp. 273; Halm 4; Ch. 7)

3. Ἀπόλλων τὴν μαντικὴν (τέχνην) ἔμαθεν καὶ ἦλθεν εἰς Δελφοὺς. ὡς δ' ὁ Πύθων ὄφις⁸ ἐκώλυεν αὐτὸν παρελθεῖν εἰς τὸ ἱερόν, τοῦτον⁹ ἀνείλεν καὶ τὸ μαντεῖον παρέλαβεν. (Apollod. 1, 4, 3)

4. Αἰσώπειος μῦθος

Στρατιώτης τις τὸν ἵππον, ἕως μὲν πόλεμος ἦν, κριθαῖς¹⁰ ἔτρεφεν, ὅτι σύνεργος¹¹ ἦν ἐν ταῖς ἀνάγκαις, μετὰ δὲ τὸν πόλεμον δυσφόρῳ¹² τύχῃ περιέπεσεν ὁ ἵππος· ἐδούλευε γὰρ καὶ φόρτους ἔφερεν, ἀχύρῳ¹³ μόνον τρεφόμενος· ὡς δὲ πάλιν ἔδει¹⁴ τὸν στρατιώ-

¹ ὁ κύων 'pes'

² πολὺν ak. mask. k zájmenu πολὺς 'mnohý, mnoho'

³ ipf. ve funkci modální: 'nemohl (nedařilo se mu, ne a ne) chytit'

⁴ τέλος ak. substantiva 'konec' ve funkci příslovečné: 'nakonec'

⁵ δάκνω 'kousat'

⁶ σαίνω 'vrtět ocasem'

⁷ τὸ πτερόν 'pero'

⁸ ὁ ὄφις 'had, drak'

⁹ τοῦτον ak. sg. m. ukaz. zájm. οὗτος: 'ten(to)'

¹⁰ ἡ κριθή 'ječmen'

¹¹ ὁ σύνεργος 'pomocník, společník'

¹² δύσφορος 'nešťastný, těžký'

¹³ τὸ ἄχυρον 'plevy'

¹⁴ ἔδει < ἔδεε, ipf. slovesa δεῖ

την στρατεύειν, τῷ ἵππῳ τὸν χαλινὸν¹⁵ ἐνέβαλεν¹⁶ ὁ δεσπότης. ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτὸς ἐπέβαινε¹⁷, κατέπεσεν ὁ ἵππος, εἶπε δὲ τῷ δεσπότη· «Ἔαπελθε, ὦ δέσποτα, μετὰ τῶν πεζῶν¹⁸ ὀπλιτῶν· σὺ γὰρ ἀφ' ἵππου εἰς ὄνον με μετέβαλες. καὶ πῶς πάλιν ἐξ ὄνου ἵππον θέλεις¹⁹ ἔχειν;» (Aesopus, Halm 178)

5. Poté co k mladému Hérakleovi promluvila Kakía, oslovuje ho Ἄρετή:

Ἐγὼ σύνειμι μὲν θεοῖς, σύνειμι δὲ ἀνθρώποις τοῖς ἀγαθοῖς. ἔργον δὲ καλὸν οὔτε θεῖον²⁰ οὔτ' ἀνθρώπειον χωρὶς ἐμοῦ γίγνεται. εἰμὶ δ' ἀγαθὴ συλλήπτειρα²¹ τῶν ἐν εἰρήνῃ πόνων, βεβαία δὲ τῶν ἐν πολέμῳ σύμμαχος ἔργων, ἀρίστη δὲ φιλίας κοινωνός²². καὶ ὁ Ἡρακλῆς ταῦτα πυθόμενος προείλετο τὴν δι' ἀρετῆς ὁδὸν τραπέσθαι ἐπὶ τὸν βίον καὶ ἐγένετο τῶν καλῶν καὶ σεμνῶν ἀγαθῶς ἐργάτης²³. (Xen. Mem. * 2, 1, 21,27,32)

6. Μῦθος κατ' Αἴσωπον.

Ἰατρός, ὡς τις ἐξεκομίζετο²⁴, ἔλεγε πρὸς τοὺς φίλους· «Οὗτος ὁ ἄνθρωπος, εἰ οἴνου ἀπέσχετο, οὐκ ἂν ἀπέθανεν.» τούτῳ²⁵ δὲ τις ἔφη· «᾿Ω οὗτος, ἀλλ' οὐ σε ἔδει²⁶ ταῦτα νῦν λέγειν, ἀλλὰ τότε, ὅτε ἔτι ὄφελος²⁷ ἦν.» (Aesopus Corp. 116; Halm 169; Ch. 135)

7. Přátelské pozvání: Συνέστιος γενοῦ ἡμῖν. (Eur. Alc. 1151)

8. Καὶ σοφὸς ἤμαρτε, καὶ ἀνοήτῳ πολλακίς δόξα ἔσπετο, καὶ τιμῆς καὶ κακὸς²⁸ ἔλαχεν. (Theog. 665/66)

Slovní zásoba

1. ὁ λαγῶς, -οῦ	zajíc	lepus
διώκω, -ξομαι, -ξα, -γμαί, -χθην	pronásledovat	insequi

¹⁵ ὁ χαλινός 'uzda'

¹⁶ ἐμβάλλω 'položit, nasadit'

¹⁷ ἐπιβαίνω 'přistoupit, nastoupit, nasednout'

¹⁸ πεζός 'pěší'

¹⁹ θέλω: variantní podoba ἐθέλω

²⁰ θεῖος, ἀνθρώπειος vztahová adj. příslušející k substantivům ὁ θεός, ὁ ἄνθρωπος

²¹ ἡ συλλήπτειρα 'společnice, pomocnice'

²² ὁ, ἡ κοινωνός 'společník'

²³ ὁ ἐργάτης 'ten, kdo (něco) dělá, tvoří, uskutečňuje'

²⁴ ἐκκομίζω 'vynášet, pochovávat'

²⁵ τούτῳ dat. sg. m./n. ukaz. zájm. οὗτος: 'ten(to)'

²⁶ οὐ σε ἔδει ... λέγειν přesmyknutí záporu v řečtině; česky 'bylo třeba, abys to neřikal'

²⁷ τὸ ὄφελος 'to, co je prospěšné, užitečné'

²⁸ καὶ κακός 'i zlý člověk'

λαμβάνω, λήψομαι, ἔλαβον, εἴληφα, εἴλημμαι, ἐλήφθην	brát, vzít	capere, sumere
ποτὲ μὲν - ποτὲ δέ	hned - hned	tum - tum
ἢ οὐρά, -ᾶς	ocas	cauda
2. ὁ τοξότης, -ου	lučištník	sagittarius
ὁ ἀετός, -οῦ	orel	aquila
ὁ ὀϊστός, -οῦ	šíp	sagitta
τὸ στέρνον, -ου	hrud', prsa	pectus
ὡς	jak, když	ut
ὀρώ, ὀράν, ὄψομαι, εἶδον, ἑώρακα, ἑώραμαι, ὤφθην	vidět	videre
ἤδη	již	iam
λυπηρός, -ά, -όν	smutný	tristis
ἡ λύπη, -ης	smutek, bolest	tristitia, dolor
3. ἡ τέχνη, -ης	umění	ars
ἡ μαντική (τέχνη)	věštění	divinatio
κωλύω, -ύσω, -υσα, -υκα, -υμαι, -ύθη	zabraňovat	impedire
τὸ ἱερόν, -οῦ	chrám, svatyně	templum, sanctuarium
αἰρώ, -εῖν, -ήσω, εἶλον, ἤρηκα, ἤρημαι, ἤρῃην	vzít, brát	capere, tollere
ἀναιρώ, -εῖν, -ήσω, -εἶλον, -ήρηκα, -ήρημαι, -ἤρῃην	zabít	tollere, interficere
τὸ μαντεῖον, -εῖου	věštírna	oraculum
4. ὁ πόλεμος, -ου	válka	bellum
τρέφω, θρέψω, ἔθρεψα, τέτροφα, τέθραμμαι, ἐτρέφην	živit, vychovávat	allere, educare
ὅτι	protože	
ἡ ἀνάγκη, -ης	nutnost	necessitas
περιπίπτω, -πεσοῦμαι, -έπεσον, -πέπτωκα, —, — (dat.)	upadnout do	incidere
δουλεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευμαι, -εύθη	sloužit, otročit	servire
μόνον	pouze, jen	solum
πάλιν	znovu	iterum
στρατεύω, -εύσω, -ευσα, -ευκα, -ευμαι, —	táhnout do pole	proficisci
μετά (gen.)	s	cum
ὁ ὀπλίτης, -ου	těžkooděnc	gravis armaturae miles
σύ	ty	tu
μεταβάλλω, -βαλώ, -έβαλον, -βέβληκα, -βέβλημαι, -εβλήθη	změnit	commutare
5. σύνειμι, -έσομαι, -εγενόμην, -γέγονα, —, — (dat.)	být s, zacházet s	familiariter uti, esse cum, convenire
θεῖος, -α, -ον	božský	

ἀνθρώπιος, -α, -οῦ	lidský	
χωρίς (gen.)	bez	sine
ἐμοῦ	mne, mě (gen.)	mei
ὁ πόνος, -ου	práce, námaha	labor
ἡ εἰρήνη, -ης	mír	pax
βέβαιος, (-α), -οῦ	pevný	firmus
ἡ φιλία, -ας	přátelství	amicitia
αἰρούμαι, -εἶσθαι, -ήσομαι, εἰλόμην, -ημαι, -έθη	brát si, vybírat	capere, eligere
προαιρούμαι, -εἶσθαι, -ήσομαι, -ειλόμην, —, —	dávat přednost	anteponere
τρέπω, τρέψω, ἔτρεψα, τέτροφα, τέτραμμαι, ἐτρέπη	obracet	vertere
τρέπομαι, τρέψομαι, ἐτραπόμην, τέτραμμαι, —	obrátit se	se vertere
τρέπομαι ὁδόν	vydat se na cestu	iter ingredi
σεμνός, -ή, -όν	ctihodný	venerabilis
6. ὁ ἰατρός, -οῦ	lékař	medicus
ὁ οἶνος, -ου	víno	vinum
ἀπέχομαι, -σχίσομαι, -εσχόμην, -έσχημαι, — (gen.)	zdržovat se něčeho	abstinere
τότε, ὅτε	tehdy, když	tum, cum
7. ὁ συνέστιος, -ίου	druh, společník	convictor, contubernalis
8. ἀμαρτάνω, -ήσομαι, ἤμαρτον, ἤμαρτηκα, -ημαι, -ήθη	mýlit se, chybovat	errare
ἀνόητος, -οῦ	nerozumný, nerozvážný	imprudens, insipiens
ἡ δόξα, -ης	sláva	gloria
λαγχάνω, λήξομαι, ἔλαχον, εἴληχα, —, — (gen.)	získat	sortiri, sorte accipere (gen.)

Doplnění gramatiky

Význam řeckého aoristu

Minulé děje a stavy povahy dokonavé (nebo takové, u nichž průběh není pro mluvčího předmětem zájmu) vyjadřuje řečtina **aoristem**. Může přitom jít o vyjádření začátku děje (tzv. **aorist ingresivní**): ἐγένετο 'stal se', nebo konce děje (**aorist efektivní**): ἔφυγον 'utekl jsem', někdy o vyjádření děje, který sice trval delší dobu, ale mluvčího zajímá pouze komplexně, bez zřetele k detailům průběhu (**aorist komplexivní**): ἀπεσχόμεθα 'vyvarovali jsme se, vyhnuli jsem se').

Řecký aorist tedy zahrnuje v indikativu jak význam časový (minulost), tak vidový (dokonavost); v češtině je tato kategorie predikátů vyjadřována převážně minulým časem dokonavých sloves: ἔφυγεν 'utekl', ἔμαθον 'naučil jsem se'. Všechny ostatní tvary aoristu (imperativ, konjunktiv, optativ, jmenné tvary slovesné) dokonce význam časový (minulost) zcela

postrádají a charakterizují děj pouze vidově; v českém vyjadřování jde tedy o příslušné (jiné než indikativní) tvary dokonavých sloves: φύγε 'uteč', μαθεῖν 'naučit se'.

U historických událostí většího rozsahu však užívá čeština nedokonavých sloves i tehdy, když průběh události nehodlá mluvčí sledovat: *král vládl obratně, válka znamenala zoufalství*. Protože naopak při výkladu o imperfektu padla už zmínka o případech, kdy mu v češtině uzuálně odpovídá spíše minulý čas dokonavý, je třeba znovu připomenout, že protikladu aorist × imperfektum nelze při překladu prostě přiřazovat protiklad dokonavý × nedokonavý vid, nýbrž je třeba se řídit výpovědním vzorcem, jaký je v češtině v analogických případech obvyklý.

Z hlediska uzuálnosti je jako rozdíl možno uvést, že aorist je v řečtině základní vyprávěcí čas, kdežto ve spisovné češtině je základní rámeček vyprávění obvykle v nedokonavém vidu. Kromě toho bývají v řečtině aoristem jako nejběžnějším časem vyjadřována pozorování a soudy nadčasové povahy, jako přísloví nebo pranostiky (**aorist gnómický**), pro které je v češtině obvyklý přezens (nebo u dok. dějů futurum): *lidem se ledacos stává/stane nečekaně*.

Asigmatický aorist aktiva a media tematické konjugace

Po formální stránce se aorist u sloves tematické konjugace tvoří od **aoristního kmene** augmentem a sekundárními příponami (s tematickým vokálem²⁹) stejně jako v imperfektu, východiskem je však **aktivní kmen aoristní** u tvarů aktiva a media, zatímco u tvarů pasiva **kmen aoristní pasivní**. Tím je dáno, že na rozdíl od přezentu a imperfekta nesplývá v aoristu medium s pasivem.

Oba dva kmene mohou být utvářeny dvěma odlišnými způsoby, totiž a) za pomoci artikulačně samostatné kmenotvorné hlásky (slabé tvoření; např. od slovesa παιδεύ-ω: med. ἐ-παιδεύ-σ-ω 'vychoval sis', pas. ἐ-παιδεύ-θ-η 'byl vychován') nebo b) celkovou modifikací slovesného kmene bez připojení takové hlásky (silné tvoření; např. od slovesa τρέπ-ω 'obracet': med. ἐ-τρέπ-ου 'obrátil ses', aor. ἐ-τρέπ-η 'byl obrácen'). Aoristní tvary z kmene pasivního jsou probírány v lekcích 12. a následujících.

Pokud jde o aorist aktiva a media, lze z popsaného hlediska rozlišit: 1. aorist asigmatický (silný) a 2. aorist sigmatický (slabý).³⁰ **Ze struktury přezentního kmene není možné podobu aoristního kmene určit**, frekvence sigmatického aoristu je však mnohonásobně vyšší.

Asigmatický aorist tvoří jen asi 40 sloves, ale některá z nich jsou velmi frekventovaná.³¹ Stavba silného aoristního kmene aktivního může být různá. V některých případech je od přezentního kmene naprosto odlišná (např. k přezentnímu kmeni λεγ- 'mluvit' přísluší aoristní kmen εἶπ-), často se však liší pouze délkou vokálu v kořeni³² (k přezentnímu kmeni φευγ- přísluší aor. φυγ- apod.)

²⁹ Ojedinelé případy, kdy se mezi příponou a kmenem tematický vokál neobjevuje, jsou označovány jako **kořenový aorist** a jsou probírány v lekcích 27.

³⁰ Popis tvoření sigmatického aoristu následuje v lekcích 7.

³¹ Z dosud probraných: λέγω - εἶπον, ἔχω - ἔσχω, φέρω - ἤνεγκον, ἀποθνήσκω - ἀπέθανον, πίπτω - ἔπεσον, βάλλω - ἔβαλον, πάσχω - ἔπαθον, φεύγω - ἔφυγον, ἐσθίω - ἔφαγον, τυγχάνω - ἔτυχον, ἄγω - ἤγαγον, ἔρχομαι - ἤλθον, πυνθάνομαι - ἐπυθόμην, μανθάνω - ἔμαθον, ἔπομαι - ἐσπόμην, λαμβάνω - ἔλαβον, ὀρώ - εἶδον, αἰρώ - εἶλον, ἁμαρτάνω - ἤμαρτον, λαγχάνω - ἔλαχον.

³² Jde o tzv. **ablaut** (střídu), v. § 82. Z různých možných stupňů kmene užívá přezens tzv. stupeň plný, zatímco aorist stupeň slabý.

Tvary silného aoristu se tvoří od tohoto kmene pomocí sekundárních koncovek, jež jsou v indikativu totožné s imperfektem (tvar má tedy 4 složky: augment, kmen, tematický vokál, příponu), v ostatních tvarech s přezentem (tvar je třísložkový, bez augmentu). Např.:

ind. ἐ – φύγ – ε – τε ‘utekli jste’

ipt. φύγ – ε – τε ‘utečte’.

Stavba těchto tvarů včetně přízvukových zvláštností je zřejmá z §§ 279-280 gramatiky.

Cvičení

1. Časujte společně:

a) ἔβαλλον - ἔβαλον

b) ἐγιγνόμην - ἐγενόμην

2. Vytvořte 2. pl. k imperativním tvarům:

μάνθανε, μάθε, πυνθάνου, πυθού

3. Srovnejte přezentní a aoristní kmen u sloves:

γίγνομαι, πίπτω, μανθάνω, λαμβάνω, λαγχάνω, πυνθάνομαι, ἀμαρτάνω

4. Přeložte a vytvořte 1. sg. ind. prez.:

εἶπον, ἔβαλον, ἀπέθανεν, ἐμάθομεν, ἦλθεν, παρέλαβεν, πυθόμενος, τραπέσθαι, ἐγένετο, ἡμάρτετε, ἔλαχες, ἔλειν, εἶδον, σπέσθαι.

5. Rozlišujte mezi ženským a mužským významem substantiv, která mohou mít oba rody:

ὁ βέβαιος σύμμαχος - ἡ βεβαία σύμμαχος

ὁ πιστὸς κοινωνός - ἡ πιστὴ κοινωνός

6. Překládejte příslovečné výrazy ve funkci neshodných přívlasků (tj. v atributivní pozici): ὁ ἐν Δελφοῖς θεός - ὁ ἐν τῷ ἱερῷ ὄφις (drak, had). Najděte v textu 6,5 další příklady přívlaskového uplatnění příslovečných výrazů.

7. Přeložte:

Ὁ ἵππος: «Εἰ μὴ ἀφ' ἵππου εἰς ὄνον με μετέβαλες, οὐ κατέπεσον ἄν.» ὁ φιλόσοφος σοφὸς ἐνομίζετο ἄν, εἰ τῆς συνουσίας (práci s žáky) ἀργύριον ἐπράττετο (dávat si zaplatit). εἰ ἐβούλοντο οἱ στρατιῶται τῷ Κύρῳ συνέπεσθαι (následovat, táhnout s někým), ἐκεῖνος αὐτοῖς μισθοδότης (ten, kdo zaměstnává) ἄν ἦν. ὁ Ἡρακλῆς οὐκ ἄν ἐγένετο τῶν καλῶν ἀγαθῶν ἐργάτης (ten kdo uskutečňuje), εἰ μὴ ἐπ' ἄρετῆν ἐτράπετο.

8. Překládejte s ohledem na odlišný význam předložky μετὰ:

ἄπελθε, ὦ δέσποτα, μετὰ τῶν πεζῶν (pěšák) • μετὰ τὸν πόλεμον δυσφόρῳ τύχῃ περιέπεσον (ocitnout se v, dostat se do) ὁ ἵππος. • μετὰ τὸν τῶν στρατηγῶν θάνατον ἢ τῶν

Ἑλλήνων στρατιὰ ἐν πολλῇ ἀπορίᾳ ἦν. • ὄνος καὶ ἵππος μετ' ἀλλήλων ὤδευον. • οἱ μετὰ Κύρου • μετ' ὀργῆς (hněv) βουλευέσθαι.

9. V textu 6,2 je zmínka o umírání nejprve v podobě vedlejší věty se spojkou ὅτι, podruhé v podobě substantivizovaného infinitivu. Tento stylistický prostředek se nazývá v latinské rétorické terminologii *variatio*. Nalezněte jiné doklady *variatio* v témž textu a v textu 6,4.

10. Přeložte a vytvořte nom. sg.:

- τῶν δικαστῶν • τῶν ὀδῶν • τῶν δεσποτῶν • τῶν νεανιῶν • τῶν νήσων • τῶν κορυφῶν
- τῶν στρατηγῶν

11. Připomeňte si sémantický rozdíl mezi slovy odvozenými od téhož kořene:

ἡ στρατιὰ • ὁ στρατιώτης • ὁ στρατηγός • στρατεύω

12. Přeložte do řečtiny s uplatněním participiálních konstrukcí tam, kde je to možné:

Když perské vojsko táhlo do Attiky, Athéňané na lodích uprchli na ostrov, který se jmenuje Salamis (Σαλαμίς, ἡ). Tam se připravili k bitvě, nechtěli však sami bitvu začít, protože se báli silného nepřítele. Nakonec (τέλος) se ale poradili, poslechli své velitele a začali bitvu s (πρός s ak.) barbary. Když Peršané viděli, že nad nimi Athéňané vítězí, obrátili se s loďmi na cestu zpět (εἰς τὸπισθον). Uprchl i Xerxés. Tak se díky statečnosti stali Athéňané znovu svobodnými. Kdyby nebyli zvítězili, byli by se i spojenci Athéňanů dostali do zoufalé situace (ἡ δύσφορος τύχη).